
ОТЗУВУ И РЕЦЕНЗУИ

ДЕМОНТАЖИ НА АПАТИЯТА ИЛИ КАК ОБЩЕСТВЕННОСТТА СТАВА КРИТИК НА САМАТА ОБЩЕСТВЕННОСТ?

2013-а вече тихо се изнизва под шумните възгласи на натрупаното недоволство. В София се правиха барикади, окупират се университети, а ходенето на протест е ежедневие. Но на Дунав шумните възгласи си остават само далечно ехо. В Русе цари тишина и привидно спокойствие с разкъсана протестна облачност и тежка апатия. Учудващо може би, защото преди 26 години, когато 89-та беше още почти немислима, в Русе се случва първият масов протест в социалистическата диктатура. На 28 септември 1987 г. над 5000 души се събират на площад „Свобода“ пред Партийния дом, за да изкажат недоволството си срещу обгазяването от химическата фабрика „Верахим“ в Гюргево. Искането за чист въздух и демонтиране на фабриката се превръща и начало на идеологическо искане за демонтаж на политическата система.

В рамките на проекта „Места и протести“, организиран от Международно дружество „Елиас Канети“, историческото събитие, настаналата апатия и лайтмотивът за „демонтажа“ се превърнаха в изходна точка за творчески търсения и теоретични изследвания на културата на протеста в Русе, както и за ролята на градското пространство като обиталище, място за диалог, вдъхновение и мизансцен на обществения живот. Събитието е част от платформата „По местата“, обединяваща артисти и урбанисти с общата цел да изследват промяната на града като рефлексия на преходите в обществото. „Места и протести“ е третият, заключителен тематичен блок след „Градът като място за игра“ и „Места и образи“, състояли се по-рано тази година. Първата част на проекта изследва формите

на публичните пространства и префункционализирането им като вид игра. Вторият блок пък постави в центъра на вниманието инфраструктурното, историческото и метафоричното развитие на града в последните години.

„Места и протести“ цели диалог с публиката, активиране на критическо мислене за това как човек може да „борави“ с градското пространство, с физическите и географските му дадености, както и със заряда му на история и дух, за да го преобрази и превърне в място (и средство) за протест. В този смисъл, проектът се отличава със своята артистично-научна насоченост и сайт-спесифик характер, както и с особената си диалогичност с публиката. А предвид масовите протести тази година – и с голяма актуалност.

Между 25 септември и 5 октомври 2013 г. в „Дом Канети“ се състояха изложби, лекции и презентации на български и чуждестранни участници, които не целяха да дадат готови отговори, а да подтикнат публиката към задаването на въпроси за недоволството, протестите и мълчанието на Русе.

С изложбата „*Дишай! II*“ се включи виенското дуо „Gangart“. Симонета Ферфолия и Хайрих Пихлер използват мотивите за демонтаж и *re-creation* (англ. „игра“, буквално пре-създаване) и изследват събитията от 1987 г. Те влизат в контакт с най-различни граждани на Русе – очевидци и участвали в протестите, журналисти, ученици, както и с институции като Държавния архив. Така събират богат снимков и архивен материал, лични разкази и спомени, представени с изложба в „Дом Канети“. Освен това, с помощта на жители от града, дуото прави и инсцениране на избрани сцени от емблематичния филм на Юри Жиров „*Дишай!*“ (1988), посветен на русенския протест през 1987 г. Но целта на двамата артисти е не възстановка, а ре-интерпретиране и осмисляне на събитията и поставянето им в съвременния контекст. По този начин визуално се онагледяват идеологическите промени за последните 24 години, смяната на ролите и нагласите и се подчертава развитието на гражданската активност от искане за чист въздух, до протест за въздух в херметическата олигархична система днес. Протестната вълна на 2013-та обаче едва достигна Дунава и докато артистите от „Gangart“ и няколкото доброволци „инсценират“ минало и настоящо недоволство, празнотата на площад „Свобода“ е тягостна и непоносима. Не на последно място, Ферфолия и Пихлер отправят и вече омръзналия, но все така актуален въпрос за прехода в България.

Също така диалогичен с местната публика е и проектът на родения в Русе и живеещ във Виена артист Камен Стоянов. „Боксова ферма“ включва пърформанс с участието на хора от града, които могат да изляят гнева си върху направени от самите тях боксови чували. Документацията на пърформанса се превърна във видеoinсталация в „Дом Канети“. Върху нямото видео, показващо буквалния изблик на агресия, се надгражда идеологически чрез четени от артиста пасажии от „Животинската ферма“ на Оруел – емблематичната басня-антиутопия, която болезнено точно описва действителността ни и до днес. Трети слой на творбата е видеото, което върви на заден план и представя Добрил Христов от Русе, който разказва как навремето е внесъл книгата нелегално в България. Чрез различните етапи по развитието на творбата и многопластовата структура, артистът Камен Стоянов успява да

обедини настояще и бъдеще, конкретиката на историята с общовалидността на посланията на Оруел.

В изложбата в Дом Канети взеха участие и артистите от студио „Нагледна“ с „Годината на нашето недоволство“ – проект, който доби голяма популярност и беше показан неколккратно в България, както и в Германия и Холандия. Той включва 12 плаката, представящи стилизирано посланията на различни протести, случили се през 2012 г. С изключително обраната си и семпла естетика, с отказа от плакатност и гръмкост, творбите придобиват общовалидност в международен и общочовешки план. В рамките на изложбата беше показан и филмът към „Годината на нашето недоволство“, който съдържа интервюта с представители на протестите от 2012 г.

Наред с изложбите, се проведеха и лекции на Леа Вайсова (докторант по социология в НБУ) и Каталин Стойка (доктор по социология в Националното училище по политически и административни науки в Букурещ), които направиха паралел между протестната култура в България и Румъния. Отношенията между двете страни са поредната тъжна балканска приказка за пълна незаинтересованост и апатия – въпреки географската си близост, обща история и равнопоставеност по негативни фактори в Европейския съюз, контакт не се осъществява, нищо че вече има Дунав мост 2. Сходства между нас обаче има – Леа Вайсова например онагледи тезата си, давайки пример с протестите срещу изменението на Закона за горите през януари 2012 г., а Каталин Стойка обърна внимание на масовите протести в Букурещ по същото време, които доведоха до сваляне на тогавашното правителство, както и на настоящите демонстрации срещу планирания проект за златна мина в Рошия, Монтана (Трансилвания). Като резултат от лекциите се оформи хипотезата, че двете страни имат множество допирни точки не само в икономически и политически план, а и по отношение на протестната култура – днес именно недоволството може да се превърне в катализатор за бъдещи диалози. От Международно дружество „Елиас Канети“ не за първи път разпознават културата и изкуството като средство за обмен между България и Румъния и стимулират межкултурния диалог и с платформата „Русе–Гюргево 1987“, посветена на протеста срещу обгазяването от фабриката „Верахим“ и целяща дискусия за общото ни минало и за перспективите за културна взаимна работа между двете страни.

Програмата на „Места и протести“ включи още представяне на книгата „Ръководство на протестиращия“ и прожекция на филма „Дишай!“ на Юри Жиров.

Идеята за „Ръководство на протестиращия“ възниква по време на „Flow Festival '2012“. Отправна точка са тенденциите от последните две години на Балканите – кървавите събития в Турция в защита на парка „Гези“, гръцките недоволства и стачки, еко- и антиправителствените протести в България, окупацията на парламента в Босна вследствие на липсата на закон за единните граждански номера, както и демонстрациите в Румъния срещу мащабния минен проект в Трансилвания. Наръчникът започва с дефиниция, която се оказва ключова за културата на протеста и изключително релевантна днес в

България: *Протестът [...] е реализация на обществената отговорност в демократичния социален живот.*

Книгата представлява анализ на значението на протеста в едно демократично общество и потенциала на градското пространство да бъде не просто сцена, но и катализатор на политическата промяна. Освен теоретичната основа, книгата (като всяко ръководство) представя и практически съвети за това как да осмислим и изразим недоволството си и по този начин е и една провокация, която подтиква към дискусия за гражданското общество. „Ръководство на протестиращия“ е резултат от взаимната работа на български и чуждестранни учени и анализатори, сред които са Ани Маринова (България), Дражен Крнотат (Босна и Херцеговина), Михаил Жекунов (България), Светозар Кръстич (Сърбия), Саша Кузманович (Босна и Херцеговина).

Филмът на Юри Жиров „Дишай!“ (1988, 43 мин.) проследява събитията от 1987 г. и в последните месеци преди падането на тоталитарния режим се превърна в своеобразен манифест на дисидентското движение в България. Той беше прожектиран на мястото, където се е състоял протестът преди 26 години – на площад „Свобода“, и по този начин събуди полузабравените въпроси за ранния демократичен протест в Русе, както и за актуалните събития и апатията.

Идеята за „Места и протести“ възниква още преди голямата вълна на недоволство през 2013 г., като отправна точка тогава са били екопротестите през 2012 г. Бумът тази година придаде на артистичния проект нови импулси и една неочаквана актуалност. В Русе „Места и протести“ се оказа една от малкото (да не казвам единствената) адекватна реакция на недоволството, обхванало страната. Прожекцията на Юри Жиров на площад „Свобода“, например, събра повече хора, отколкото назначаването на Делян Пеевски. На Дунава цари тишина и тежка апатия...

Най-ценното на проекта „Места и протести“ в Русе беше, че не просто постави протеста като тема за дебат и диалог, но и го представи в едно артистично измерение и така използва потенциала на изкуството да активира критическо мислене и участие дори във време на пълна апатия. Освен това, теоретичният анализ и дискусията, далеч от популизма и гръмкостта на медиите днес, превърнаха проекта във важна стъпка по пътя към осъзнаването на недоволството, начините за неговото изразяване и алтернативите, които стоят пред Русе (а и пред цяла България).

Толя ЧОРБАДЖИЕВА